

Memento mori, II. časť: Kutná Hora a Brno

Karol Gazdík

12. novembra 2022 ✚ *Spoločnosť* ✚ *Cestopis*

predchádzajúca časť:

Memento mori, I. časť: Praha

Pokračujúc v novembrovej téme o miestach posledného odpočinku, presúvam sa z Prahy do Kutnej Hory. Do tohto okresného mesta v Stredočeskom kraji sa dostanete z Prahy vlakom za cca hodinu. Vystúpíte na zastávke Kutná Hora hl. n. a peši prejdete k Informačnému centru, kde si môžete zakúpiť lístky na jedno výnimočné miesto, ktoré je pre mňa explicitným sprítomnením „*Ars Moriendi*“.

Ľudia sa v minulosti, viac než smrťou samotnou, znepokojovali skôr možnosťou, že na ňu nebudú dobre pripravení. K tejto príprave im mali napomáhať nielen obrazné výjavy typu fresiek, ktoré si spomenieme pri návšteve Brna, či „umelecké diela“ z ľudských ostatkov priamo vyzývajúce k uvedomeniu si našej pomínutelnosti, ale aj praktické príručky *Ars Moriendi*, v preklade „umenie dobrej smrti“. Za dobrú smrť sa pokladala taká, na ktorú sa človek pripravil dobrým životom, zmierením sa s Bohom aj s ľuďmi, ale tiež napríklad urovnaním svojej pozostalosti.

No aby som veľmi neodbočoval, rovno prezradím, že tým výnimočným miestom je svetovo známa kostnica v Sedleci, čo je jedna z mestských častí Kutnej Hory. Centrom „Svätého poľa“, ako domáci cintorín v Sedleci nazvali, je gotický Kostol Všetkých svätých, ktorého doba vzniku sa predpokladá na začiatku alebo na konci 14. storočia. Typologicky je to *gotický karnier*, teda poschodová budova s kaplnkou na poschodí a kostnicou v prízemí. Má štvorcový pôdorys z presne opracovaných pravidelných kvádrov, ktoré neboli omietnuté. Pôsobivé je západné priečelie s dvojicou polygonálnych veží, kde kedysi horeli večné svetlá mŕtvych.

Gotický Kostol Všetkých svätých uprostred „Svätého poľa“, teda cintorína v Sedleci. Na detailoch je interiér kaplnky na poschodí.

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

Cintorín bol založený v polovici 13. storočia. Svoju významnosť a známosť získal v dobe kráľa Přemysla Otakara II. Keď opát miestneho cisterciánskeho kláštora Heidenreich vycestoval do Jeruzalema s diplomatickým posolstvom, navštívil aj podzemnú kaplnku na jeruzalemskom poli Hakeldama. Na tomto

mieste pochovávali mŕtvych pútnikov. Ich telá sa v posvätnnej pôde údajne rozložili do 24 hodín. Práve z tohto poľa priniesol opát hrste svätej zeme, ktorú ceremoniálne rozprášil v okolí kláštorného cintorína. Tým vyvolal veľký záujem o pochovávanie na tomto mieste, kde boli nebožtíci podľa povesti ušetrení zdĺhavého procesu rozkladu a ich telá zotleli behom troch dní, pričom z nich ostali len vybielené kosti.

Počas morovej epidémie v 14. storočí pochovali na tomto mieste viac ako 30-tisíc mŕtvych. Husitské vojny sem poslali na večný odpočinok ďalších desaťtisíc nebožtíkov. Na konci 15. storočia cintorín zrušili a exhumované kosti v roku 1511 uložili do podzemnej kaplnky, kde ich poloslepý mních poskladal do veľkých pyramíd.

Na začiatku 18. storočia kostolíku a kostnici dali novú tvár opát Snopko a architekt Jan Blažej Santini-Aichel, ktorý interiér kaplnky upravil do podoby tzv. barokovej gotiky. Kosti viac ako 40-tisíc nebožtíkov použil na neobvyklú výzdobu podzemia kostolíka stavebný majster František Rint z Českej Skalice. Stalo sa tak po tom, čo cisár Jozef II. v roku 1784 rušil kláštory, čím zanikol aj ten sedlecký. To sa však už písal rok 1870 a kláštor aj kostolík boli vo vlastníctve rodu Schwarzenbergovcov z Orlíka. Práve erb rodu Schwarzenberg je tu vyskladaný nielen z ľudských, ale aj zo zvieracích kostí. Ostatné interiérové kostrové výzdoby boli už len z pôvodných ľudských ostatkov, ktoré majster Rint najprv dezinfikoval a vybielil chlórovým vápnom.

Interiér kostnice v prízemí Kostola Všetkých svätých.

zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

Takéto bolo teda pozadie vzniku dnešnej veľmi obdivovanej makabréznej dekorácie, v rámci ktorej môžeme vidieť predmety ako girlandy, reťaze, vázy, ornamenty na stenách, svietniky, luster či fiály – všetko z ľudských lebiek a kostí. No najviac si vašu pozornosť získa majestátny centrálny luster, ktorý sa materiálom nevyrovná ani tomu najkrajšiemu krištáľu. Obsahuje totiž všetky druhy kostí ľudského tela. Pod lustrom sa týčia štyri fiály, ktoré sú namiesto krabovej výzdoby (typickej pri gotike) zdobené pochopiteľne ľudskými lebkami. Na ich vrchole sedia malí anjelíci, pričom dvaja z nich trúbia.

Hľadiac na trúbiacich anjelíkov, za ktorými opticky vyniká časť masívneho lustra z ľudských kostí, premietali sa mi v hlave slová z už spomínaného latinského hymnu z trinásteho storočia *Dies irae* (Deň hnevu). Ten opisuje nie veľmi príjemnú tému a to Deň posledného súdu, trúbenie anjelov, ktoré zvoláva duše pred Boží trón, kde budú spasené alebo uvrhnuté do večného ohňa. Z prekladu tejto stredovekej latinskej básne sa tak priamo dozvedáme:

*„V ten deň hnevu, v deň bezprávia.
V prach sa zvráti sveta sláva,
Sibyla a Dávid vravia.
Aký strach nás schváti dravý,*

keď sa pred očami zjaví všetkých skutkov Sudca pravý.

Hlasy trúby, plné čudu,

nad hrobami krajín budú znieť

a volať všetkých k súdu.“

Majestátny centrálny luster obsahujúci všetky druhy kostí ľudského tela. Detail zachytáva jedného z trúbiacich anjlikov, ktorý stvárňuje dej z latinského hymnu *Dies irae*.

zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

Kostnica samotná však neobsahuje všetky kostrové pozostatky z predošlých pohrebov. V areáli kutnohorskej kostnice našli totiž archeológovia tri desiatky hromadných hrobov, kde ležali pozostatky tisícok obetí epidémií a hladomoru prevažne zo 14. a 15. storočia. Nález kostier a hromadných hrobov je unikátny aj z celoeurópskeho hľadiska, nielen pre české dejiny, kde predstavuje najväčší súbor z obdobia vrcholného stredoveku. Zomrelí boli v hromadných hroboch nad sebou najmenej v piatich vrstvách, v najväčšom hrobe dokonca v 26 vrstvách. Staršie hroby odborníci spájajú s hladomorom v roku 1318, mladšie s morovou epidémiou v rokoch 1348 až 1350.

V prípade väčšieho záujmu o Sedleckú kostnicu ponúkam k pozretiu aj [video](#), ktoré bolo vytvorené z fotiek a krátkych videozáznamov. S tým súvisí aj informácia, že od novembra 2019 sa v kostnici obmedzuje fotografovanie. Malo by sa však dať vybaviť povolenie cca mesiac pred plánovanou návštevou.

Kutná Hora ponúka aj ďalšie zaujímavé pamiatky. Najväčšou z nich je určite Chrám svätej Barbory, klenot neskorej gotiky a jedna zo štyroch stavieb katedrálneho typu v Stredných Čechách. Tento chrám je spolu s katedrálou Nanebovzatia Panny Márie a svätého Jána Krstiteľa a historickým centrom Kutnej Hory zapísaný na Zoznam svetového dedičstva UNESCO. Zaujímavosťou Chrámu sv. Barbory je, že tento chrám nebol postavený na popud niektorej cirkevnej inštitúcie, ale bol od začiatku zamýšľaný ako veľká reprezentatívna stavba iniciovaná bohatými kutnohorskými mešťanmi. Vyjadruje teda dobové napätie medzi Prahou a Kutnou Horou a tiež medzi Kutnou Horou a Sedleckým kláštorom.

No aby sme sa držali vytýčenej témy, tak stavbou, ktorej pôvodným cieľom bolo pochovávanie a ktorá bola zamýšľaná ako obdoba Sedleckej kostnice, je Kaplnka Božieho tela, hneď v susedstve Chrámu sv. Barbory. Ide o pozostatky gotickej pohrebnej kaplnky z dielne parlérovskej stavebnej hute, pochádzajúcej z 80. rokov 14. storočia. Kaplnka Božieho Tela – svätobarborský karner – vznikla ako prvá stavba z plánovaného cirkevného okrsku a jej stavba začala ešte pred začatím stavby Chrámu sv. Barbory. Po príchode jezuitov sa kaplnka premenila na modlitebňu, no i tak si zachováva patričnú pietnu atmosféru.

V Českej republike viete navštíviť aj miesto, ktoré sa podobá slávnym parížskym katakombám, ktorých steny v určitej časti lemujú ľudské lebky a kosti. Toto miesto nájdeme v Brne, historickom hlavnom meste Moravy. Reč je o Brnianskej kostnici, ktorá sa nachádza pod Jakubským námestím, z väčšej časti priamo pod

Kostolom svätého Jakuba. V minulosti sa na tomto mieste od počiatku 13. storočia nachádzal cintorín, z kapacitných dôvodov však vznikla kostnica. Do tejto kostnice boli tiež prenesené ostatky zosnulých zo zrušeného cintorína na brnianskom Petrovĕ.

Keď bol cintorín v roku 1784 z hygienických dôvodov zrušený, kostnica bola doplnená o vykopané ostatky zomrelých a uzavretá, po čom sa na ňu na dlhé obdobie zabudlo. Znovu objavená bola až v roku 2001 pri archeologickom prieskume námestia. Podľa Aleša Svobody sa v nej nachádza až 50-tisíc kostrových pozostatkov, pôvodne nahromadených až po klenby. Po parížskych katakombách je tak druhou najväčšou kostnicou v Európe.

Tretia komora kostnice je zrejme jej najstaršou časťou. Zaplňovaná bola starostlivým ukladaním kostí do jednotlivých vrstiev. V iných komorách sa kosti všíli voľne. Oddelená bola od ostatných priestorov drevenou prepážkou. Tento súbor špecifického uloženia kostí bol ponechaný v pôvodnom stave a vyhlásený za kultúrnu pamiatku. Ostatné usporiadania kostí sú už dielom modernej doby.

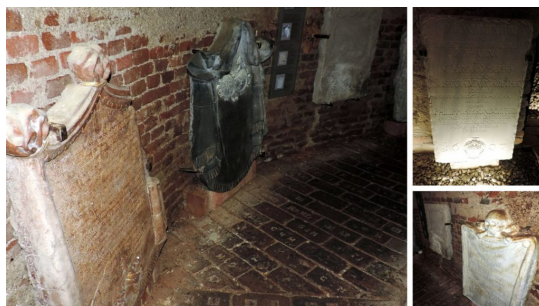

Brnianska kostnica

zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

Jedným z dôvodov úpravy kostnice bolo okrem historického a antropologického výskumu, nehovoriac aj o pietnom atribúte, statické zaistenie stavu konštrukcií nachádzajúcich sa necelé dva metre pod frekventovanou vozovkou. Skôr či neskôr by totiž rozpad nevetraných ostatkov zapríčinil uvoľnenie chodieb a nahromadená vlhkosť by tehlové klenutia postupne rozložila. Nastalo by tak zrútenie klenieb a deštrukcia nadložia Jakubského námestia.

V Brnianskej kostnici sa v niektorých chodbách nachádzajú aj náhrobky, ktoré celkovo dopĺňajú atmosféru tohto miesta. Tie rozprávajú rôzne príbehy. Jedným z najsmutnejších príkladov je náhrobok Jána, Karola Jozefa a Zuzany Markéty, detí Filipa Frauendorfera. Z textu tohto náhrobku bolí srdce, nakoľko najväčšou ranou pre rodiča je to, že prežije svoje dieťa. Náhrobok vypovedá: *„Tento pomník dal postaviť svojim milovaným dieťkam Jánovi, Karolovi Jozefovi a dcéruške Zuzane Markéte, kvetinkám skoseným v kvete chtivou smrťou, Filip Frauendorfer, doktor filozofie a medicíny, cisársky fyzikus kraja brnianskeho v markgrófstve moravskom. 1697“*

Náhrobky v chodbách kostnice. Vpravo hore je zmienený náhrobok detí Filipa Frauendorfera.

zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

Kostnicou však prehliadka pietnych miest Brna nekončí. Najpôsobivejším pietnym miestom v Brne je Kapucínska hrobka. Najstaršia zmienka o hrobke sa nachádza v kronike brnianskeho kapucínskeho kláštora. Po jeho dostavbe v roku 1656 preniesli kapucíni ostatky svojich bratov, ktorí boli pôvodne pochovaní v krypte prvého kláštora za hradbami, do hrobky pod novým kostolom. V roku 1726 bola krypta rozšírená o ďalšie sály. Stavbu viedol staviteľ Mořic Grimm.

Vhodná geologická skladba pôdy v podloží kostola a dômyselný systém vzduchových prieduchov umožnili prirodzenú mumifikáciu tiel zomrelých. V kapucínskej hrobke bolo pochovaných celkom 205 ľudí, z toho 153 bratov kapucínov. Hrobka slúžila svojmu účelu až do roku 1784, kedy cisár Jozef II. kvôli nebezpečeniu šírenia epidémií zakázal pochovávanie v mestách. Zo šesťdesiatich prieduchov, ktoré sa nachádzali v stenách krypty a spájali sa do niekoľko komínov, ktoré vyúsťovali pod strechou kostola, ich dodnes zostalo funkčných len niekoľko. Väčšina z prieduchov bola zamurovaná už na konci 18. storočia.

Kapucíni mali veľmi prostý spôsob pochovávania, ktorý odrážal ich základnú charizmu – chudobu. Zomrelého brata uložili do dubovej rakvy s vysúvacím dnom a po obrade v kostole ho po schodoch zniesli do hrobky. Tu ho bez identifikácie uložili na holú zem, iba v rádovom rúchu s jednou či dvoma tehľami pod hlavou. Niektorí kapucíni držia prostý drevený kríž, ktorý vypovedá, že v ráde prežili viac ako 50 rokov.

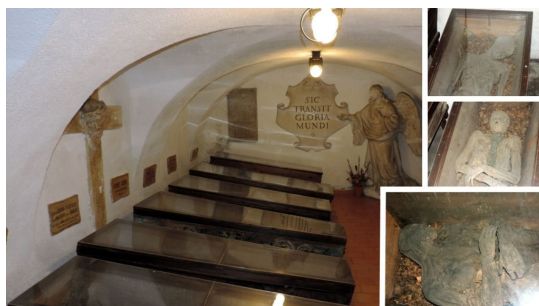
Hrobka bratov kapucínov v Kapucínskej hrobke.

zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

V Kapucínskej hrobke boli taktiež pochovaní dobrodinci, ktorí rôznymi spôsobmi prispeli k rozvoju a chodu brnianskeho kapucínskeho kláštora. Najznámejším dobrodincom je bezpochyby slávny veliteľ pandúrov barón František Trenck či Jiří Barnabáš Orelli, tzv. *Parens spiritualis*, teda dôveryhodný človek, ktorý bratom pomáhal s riešením svetských záležitostí, súvisiacich s fungovaním kláštora.

Zatiaľ čo bratia kapucíni boli pochovávaní na holú zem, dobrodinci boli ukladaní do dubových alebo borových rakiev, ktoré boli ručne zdobené. Mumifikované telá týchto dobrodincov, pochádzajúcich z radov šľachty, si viete pozrieť v otvorených rakvách cez krycie sklo. Pohľad na týchto zosnulých je miestami

vskutku desivý a znepokojujúci, vidiac vlastne to, čo z nás nakoniec zostane. Je to zrkadlo našej ľudskej krehkosti, ktoré priam kričí: „Dnes ja, zajtra ty!“ Dokonca niekto nahlásil moje *video* z tejto hrobky ako záznam so znepokojujúcim obsahom, ktorý YouTube obmedzil vekom. Celkový dojem z pohrebnej komory, v ktorej ležia šľachtickí dobrodinci, podčiarkuje ešte latinský nápis na zadnej stene komory. Ten znie: „*Sic transit gloria mundi*“, čo v preklade znamená „*Tak pominie sláva sveta*“.

Hrobka dobrodincov z radov šľachty v Kapucínskej hrobke.

zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

Nakoniec ešte spomeniem, že v Kapucínskej hrobke sa nachádza aj výstava „*Ars Moriendi*“, ktorá vás zavedie do polovice 17. storočia, kedy v krypte pražskej Lorety na Hradčanoch pracoval zručný umelec, pod ktorého rukami vznikli unikátne nástenné maľby pripomínajúce pomínutelnosť ľudského bytia, ale aj nádej na večný život.

(Pokračovanie)

Titulný obrázok – detail z kostnice v Sedleci, zdroj: archív autora, K. Gazdíka (FOTO autor)

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/memento-mori-ii-cast-kutna-hora-a-brno/>